

שהיה קורא את שמע

יעקב ויוסף - מפגש חד צדדי?

הפסוקים מתארים את המפגש המרגש בין יעקב אבינו לבנו יוסף, מפגש שהתחולל לאחר עשרים ושתיים שנים של אבל וניתוק מוחלט, וכך נאמר:

ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על צַנְאָרְיו ויבך על צַנְאָרְיו עוד. ויאמר ישראל אל יוסף: אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך, כי עודך חי.

מדיוק הפסוקים למדו חז"ל כי תמונת המפגש מורכבת יותר מן העולה במחשבה תחילה: יעקב ויוסף לא נפלו זה על צווארו של זה, שכן כתוב "ויפל" – ולא "ויפלגו". כך מובאים הדברים ברש"י: "וירא אליו" – יוסף נראה אל אביו... "ויבך על צַנְאָרְיו עוד"... אבל יעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע".

הכול תמהים: האם באמת מדובר בהתנגשות בלתי נמנעת? האומנם כה קצר זמנה של קריאת שמע, עד שלא ניתן היה להקדימה מעט או לדחותה מעט? ואולי יעקב רואה באור שלילי התפרצויות רגשיות, וגם בעת אשר כזו הוא מעדיף לנהוג איפוק ולרסן את גילויי אהבתו ליוסף?

אם נעיין במפרשים, נמצא משא-ומתן למדני המעצים את הקושי. בעל השפתי-חכמים על אתר מקשה שאם אכן היה זה זמן קריאת שמע, מדוע לא היה יוסף עסוק אף הוא באותה מצווה? ומתרץ שאפשר לומר שליוסף היה דין של "העוסק במצווה פטור מן המצווה", שהרי עסק בכיבוד אב, או באופן אחר – שפטר עצמו בקריאת הפסוק הראשון בלבד מפני שהיה טרוד^א. תירוץ נוסף לכך מובא במהר"ל^ב: יוסף אכן קרא קריאת שמע, אך הפסיק משום יראת אביו, שהרי הלכה שגם העומד באמצע הפרק פוסק מפני היראה^ג.

וכאן הבן שב ושואל: האם אלו הקושיות המטרידות אותנו למקרא דברי חז"ל? האם דחיית הרגש מפני קיום המצווה אינה מופלאה בעינינו יותר מן הבריור הדווקני מדוע לא היה גם יוסף עסוק באותה מצווה?

- א. וכדרך שמצינו את רבי יהודה הנשיא עושה כך מפני טרדת הלימוד עם תלמידיו (ברכות יג, ב).
- ב. גור-אריה ויגש, ד"ה "ואמרו רבותינו ז"ל".
- ג. ברכות ב: א; וראה שו"ע או"ח סו: א.

התעלות אהבת הבן לאהבת ה'

ואכן, המהר"ל אינו מסתפק בעיסוק ברובד הגלוי של דברי חז"ל אלא מעמיק וחודר אל התוכן הפנימי הממלא אותם, ובתוך כך מוביל אותנו – כדרכו בקודש – למחוזות עמוקים מני ים.

זו לשונו:

אמנם יש לדעת עניין קריאת שמע שהיה קורא, ובזה יתורץ מה שלא היה קורא יוסף קריאת שמע, לפי שכאשר בא יעקב וראה את יוסף בנו מלך – בא בלבו אהבתו ויראתו של הקב"ה, איך מידותיו הם טובות ושלמות ומשלם שכר טוב ליראיו. וזהו מידת החסידים אשר יקרה להם טוב – מתדבקים אל הקב"ה על הטובות והאמת שעשה עמהם. וזהו קריאת שמע, שבו נזכר ייחוד מלכות שמים ואהבתו, וראוי היה לקרות קריאת שמע כאשר בא אליו יוסף אחר הצער הגדול, אשר היה לו בעבורו ועתה ראה אותו מלך, היה אוהב את הקב"ה אשר עושה לו זה, וקיבל מלכותו ואהבתו ויראתו, וזהו נכון למבין.^ד

יעקב אינו מנתק עצמו מן הרגש האנושי, אלא מעלה אותו קודש לה'. באותו רגע, שהיה נקודת השיא בעלילה של למעלה משני עשורים, הבין יעקב לפתע פתאום איך כל אותן שנים חי בטעות. מראהו של יוסף, שה' הצילו מיד כל עושקיו והנחילו כבוד מלכים, פקח את עיניו לראות איך כל קורותיו היו מכוונות מאתו יתברך, איך בתוככי הצער ובתהומות היגון לא צעד לבדו אלא נישא על כפי השגחה פרטית מדוקדקת שכל מגמתה אך טוב וחסד.

מתוך כך, התעלתה שמחת המפגש עשרת מונים ונכללה בשלהבת לוחטת של אהבת ה' ויראת השגחתו המופלאה, וממנה עלתה הקריאה מאליה – "שמע ישראל, ה' אלקינו, ה' אחד". זה היה רגע של אמת, בהירות חדה וצלולה, מעין זו שחווים מקדשי ה' כאשר הם עומדים רגע אחד לפני מיתתם וזוכים לראות את צללי ההסתר מתפזרים ונמוגים מפני אור המציאות האמיתית היחידה – מציאות ה'. אצל יעקב אבינו הייתה בהירות זו חלק בלתי נפרד מחוויית החיים, רגש ספונטני ואמיתי שעלה מתוכו לנוכח גילוי האהבה האלוקית העצומה שראה נכחו, וראוי היה בעיניו לדחות מפניו את ההופעה החלקית יותר של אהבה זו – היא אהבתו לבנו יוסף.

עבודת ה' למעלה מן הטבע ובתוכו

בדברי המהר"ל יש כדי להאיר אור חדש על נוהגו של יעקב, שפועל שלא כפי שהיינו מצפים מאדם במצבו – אב אוהב בעל לב מרגיש שזוכה לראות את בנו, שאותו חשב למת, חי וקיים. האמירה ההלכתית היבשה לכאורה, "שהיה קורא את שמע", הופכת לחוויה עזה של אהבה אנושית המתמזגת אל תוך אור בהיר של אמונה ודבקות אלוקית.

מתוך כך עולה בטבעיות אותה שאלה שהתקשינו להבין בראשית העיון – אם אכן קריאת שמע הייתה ביטוי עליון ושלם כל-כך לחוויית המפגש המחודש, מדוע לא פנה גם יוסף לעסוק בה?

על כך משיב לנו השפת-אמת:

א"א"ז מו"ר זצלה"ה הגיד דברי מהר"ל: יעקב לא נשקו, שקרא קריאת שמע, שנתדבק באהבת ה' יתברך, עיין שם. ויוסף, אמאי לא קרא קריאת שמע? ונראה שזה בחינת יוסף שהיה "בבית אדניו המצרי"¹, שבחינתו הוא להתדבק בה' אף שעושה ענייני עולם-הזה לא יתפרד כלל. אבל יעקב הוא למעלה מהטבע, ולכך נתדבק בה' יתברך ולא יכול לנשקו כנ"ל.²

"יעקב הוא למעלה מהטבע", ובשכבת המציאות העליונה הזו הוא מוצא את מקומו השלם. עבודת ה' שלו, ברגעי השיא שלה, מתבטאת ביכולת להתעלות מעל הנסיבות החיצוניות ולדבוק בשורש השורשים, באמת העליונה שכל רגש אנושי טבעי הוא רק התפשטות חלקית וחיצונית שלה. חוויה כה חזקה של חסד ה' מובילה את יעקב אל התעלות הנפש של קריאת-שמע, וממילא מונעת ממנו להיות נוכח – בו זמנית – גם באותו עולם שבו אב נופל על צווארי בנו בבכי של שמחה.

לא כך היא מידתו של יוסף, שהתייחד בהיותו "בבית אדניו המצרי", וכפי שביאר השפת-אמת עניינה של מידה זו במקום אחר: "הוא בחינת השתוות, שלא קיבל שינוי מכל אלו המקומות"³. עמידתו של יוסף כאיש עברי⁴, צדיק וקדוש ששם שמים שגור על פיו גם בארץ כה מושחתת כמצרים, מעידה על יכולתו לחיות את שני המישורים גם יחד – לעבוד את ה'

ה. ראה בראשית לט ב.

ו. שפת-אמת ויגש תרל"א, ד"ה "א"א"ז מו"ר".

ז. שם וישב תרס"א, ד"ה "בפסוק ויהי בית אדניו המצרי".

ח. וראה במדרש: "יוסף הודה בארצו, מניין? גבירתו אומרת 'ראו הביא לנו איש עברי' – ולא כפר" (בראשית לט יד; דברים רבה ב: ח).

בתוך המציאות החיצונית, ולא רק עלידי התעלות למעלה מן הטבע. על יכולת זו אמר שלמה המלך ע"ה: "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך"^ט.

על כן, אצל יוסף היה עצם המפגש בגדר עבודת ה', בבחינת קריאת שמע חיה ומוחשית שמגלה איך ה' אחד גם בתוך חוויית הרגש האנושי הטבעי. כך מצינו גם בשמחת חתן וכלה, שחכמים דרשו לבטאה במעשה הגשמי והאנושי של הריקוד לפניהם.

אך זאת לדעת, שאין מדרגתו של יוסף יכולה לצמוח אלא מתוך מדרגתו של יעקב. רק העובדה שישנו בעולם צדיק עליון כזה, היודע להתנתק מכל צדדי החיצוניות שבמציאות ולהשיב את הבריאה כולה אל שורשה בה' יתברך, מאפשרת את הופעתם של צדיקים היודעים לעשות גם להפך – להתמלא ביראת ה' ובאהבת ה' ולהאיר את אורן בתוך המציאות.

כך מבאר מרן הרב קוק זצ"ל:

"בכל דרכיך דעהו". צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם. כשהוא עוסק בתפילה, אז יבקש את הקב"ה בהבנת ענייני תפילתו וכוונה רצויה באמונת הלב באותם העניינים של תפילתו, ולא יבקש את הידיעה בשעה ההיא בעניינים אחרים, כי כיוון שהוא עוסק בעבודה זו הקב"ה כביכול שורה מצדו בזו העבודה דווקא ובה ימצאנה, ולא במקום אחר. וכשהוא עוסק בתורה, ידע שימצא את הקב"ה בהיותו מעמיק ומעיין להבין דבר על בוריו... ולא באופן אחר... וכן בהיותו עסוק בגמילות חסדים להיטיב לחברו, אז יבקש את הקב"ה רק בהעמקת עצה איך להיטיב לו טובה גדולה, הגונה וקיימת. וכן בכל הדברים שעושה... ונמצא שהוא יודע את השי"ת בכל הדרכים... זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד, והבן'.

ט. משלי ג ו.

י. מוסר אביך, סעיף ב. וראה הוספת הרצ"ה שם מכת"ק של הרב זצ"ל: "כשאדם פועל איזה דבר של שלמות, בין במחשבה בין במעשה, צריך לשמוח בחלקו ולא ירדוף אז אחר דבר אחר, כי כל העולם כולו מתקפל לפניו אז דווקא בפרט זה".